

ปรัชญามารขมิกเปรียบเทียบปรัชญาของคานท์และเฮเกิล

เมื่อศึกษาปรัชญามารขมิกแล้ว จะเห็นได้ว่ามีบางลักษณะของปรัชญามารขมิกที่คล้ายคลึงและแตกต่างจากปรัชญาของคานท์ (Kant) และเฮเกิล (Hegel) ดังนี้

5.1 ปรัชญาของคานท์และปรัชญามารขมิก

ปรัชญาของคานท์เป็นปรัชญาที่เชื่อมระหว่างปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่กับสมัยปัจจุบัน คือ ในประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16 นักปรัชญาทั้งหลายเกิดความทศกักรงกันว่า ปรัชญาเป็นวิชาที่เกิดก่อนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ แต่ปรัชญาไม่ค่อยเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากเท่ากับวิชาทั้งสอง นักปรัชญาจึงคิดไปว่าคงจะใช้วิธีคิดผิดไป นักปรัชญาจึงแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ

1. เหตุผลนิยม (rationalism) เป็นความคิดที่เชื่อว่า เราสามารถใช้เหตุผลเข้าถึงความเป็นจริงได้ โดยการเสนอวิธีการของคณิตศาสตร์มาแก้ปัญหาปรัชญาเพื่อที่จะได้ความจริงที่แน่นอนตายตัว นักปรัชญาเหตุผลนิยมที่สำคัญก็มี เดส์การ์ตส์ (Descartes) ไลง์บ์นิซ (Leibnitz) และสปิโนซา (Spinoza)

2. ประสบการณ์นิยม (empiricism) เป็นความคิดที่เชื่อว่าประสบการณ์สามารถเข้าถึงความเป็นจริงได้ โดยการเสนอการทดลองของวิทยาศาสตร์มาแก้ปัญหาปรัชญา นักปรัชญาประสบการณ์นิยมก็มี ล็อก (Locke) เบอิร์คเลย์ (Berkeley) จนมาถึงฮูม (Hume) กับปฏิเสธวิทยาศาสตร์ โดยกล่าวว่าเราไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับกฎสากล มีแต่เพียงประสบการณ์แต่ละครั้งเท่านั้น ฮูมปฏิเสธทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้า ความเป็นสาเหตุ (causality) หรือความเป็นเอกภาพ (uniformity) ก็ตาม ผลของการใช้วิธีนี้คือเชื่อประสบการณ์เพียงอย่างเดียว โดยไม่เห็นความสำคัญของเหตุผลเลย ทำให้ปฏิเสธศาสนาและศีลธรรม และเชื่อวิทยาศาสตร์ได้เท่าที่มีประโยชน์เท่านั้น จะถือว่าเป็นความจริงแน่นอนตายตัวไม่ได้

จากการแบ่งแยกความคิดของนักปรัชญาออกเป็น เหตุผลนิยม และประสบการณ์นิยมนี้ ทำให้ฐานะของวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ศาสนา และศีลธรรมไม่มั่นคง ความต้องการกอบกู้ฐานะของสิ่งทั้งหมดนี้เอาไว้ จึงเสนอวิธีแก้ปัญหาโดยการแบ่งเหตุผลออกเป็น 2 ส่วน คือ เหตุผลบริสุทธิ์ (Pure Reason) และเหตุผลในเชิงปฏิบัติ (Practical Reason) ความเชื่อความนับถือมีโครงสร้างทางสมอง เมื่อเราใช้เหตุผลบริสุทธิ์ในการรับรู้ความเป็นจริงนั้น โครงสร้างทางสมองของเราจะปิดเหมือนสิ่งที่เรามีผัสสะผ่านโครงสร้างของประสาทสัมผัส (pure forms of sensibility) 2 อย่าง คือ เทศะ (space) และกาละ (time) และผ่านโครงสร้างของความเข้าใจ (pure forms of understanding) 12 อย่าง ซึ่งจะทำให้ความรู้ที่แน่นอนเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ส่วนเหตุผลในเชิงปฏิบัตินั้นเป็นการทำให้เราระลึกถึงกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่เป็นสากล (universal) และเป็นวัตถุวิสัย (objective) คือ เป็นกฎสำหรับทุกคนในทุกสถานที่ ความเชื่อความนับถือเราเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ฉะนั้นจึงมีเหตุผลในเชิงปฏิบัติที่จะรู้กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม เราสามารถใช้เหตุผลในเชิงปฏิบัติ เข้าถึงความจริงทางศาสนาได้โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านโครงสร้างทางสมอง ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จาก การสังเคราะห์ผ่านโครงสร้างทางสมองไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง ฉะนั้นปัญหาทางคานอภิปรัชญาจึงเป็นปัญหาที่ไม่มีสารัตถะ ความที่สรุปว่าความเป็นสาเหตุและความเป็นเอกภาพ เป็นเรื่องของโครงสร้างทางสมองของมนุษย์ซึ่งมีเหมือนกันหมดทุกคน ฉะนั้นวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์จะต้องให้ความรู้ที่แน่นอนตายตัว เช่นนี้ตลอดไป ส่วนเรื่องศาสนาและศีลธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตหนา ฉะนั้นพระผู้เป็นเจ้าจะต้องให้ความมั่นใจแก่เราได้เป็นพิเศษมากกว่าในชีวิตนี้ จึงเป็นเรื่องที่คิดคนไม่ได้ด้วยเหตุผล แต่เป็นเรื่องที่เราต้องมีความรู้สึกเองโดยตรง

ปรัชญาของคานท์เป็นการปฏิวัติอย่างขนานใหญ่ในวงการปรัชญา คือ เติมเคยเชื่อกันว่าความรู้ของเราขึ้นต่อวัตถุภายนอกซึ่งมีกฎเกณฑ์เรียบร้อยแล้ว อย่างที่ธาเลส (Thales) เคยบอกว่า โลกของเราเป็นจักรวาล (cosmos) ที่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัวแล้ว แต่คานท์กลับเสนอความคิดใหม่ที่ว่า ความรู้ของเราไม่ได้ขึ้นต่อกฎเกณฑ์

ธรรมชาติ แต่กฎเกณฑ์ธรรมชาติขึ้นต่อสมองของเราต่างหาก โลกเป็นกลี (chaos) สมองของเราเป็นผู้จัดระเบียบและให้กฎเกณฑ์แก่โลก

นักปรัชญาออกจากคานท์ไม่เห็นด้วยกับคานท์ที่เสนอความคิดที่ว่ามิได้โครงสร้างทางสมอง ซึ่งเราจะคงพยายามเข้าใจสมองเพื่อที่จะไปถึงความเป็นจริง ส่วนมากเชื่อว่าโครงสร้างทางสมองจะต้องซับซ้อนกว่านี้ ต้องมีสิ่งที่กลับซ้อนอยู่ แต่ยังไม่รู้ว่าจะค้นคว้าอย่างไร ต่างจึงคงพยายามหาสิ่งยึดเหนี่ยวไปก่อนจนกว่าจะรู้กรรมวิธีของสมองให้ถี่เสียก่อน และต่างก็มักจะคิดว่าสิ่งที่ตนยึดเหนี่ยวเชื่อมั่นอยู่นั้น อาจจะเป็นแนวทางที่จะทำให้รู้โครงสร้างทางสมองอย่างแท้จริงได้

ปรัชญาของคานท์ไม่ได้เป็นการปฏิวัติอย่างขนานใหญ่ในวงการปรัชญาเพียงระบบเดียวเท่านั้น ปรัชญามาซยิมิกก็เป็นการปฏิวัติอย่างขนานใหญ่ในวงการปรัชญาค่ายเหมือนกัน คือ ความคิดก่อนปรัชญามาซยิมิกมี 2 ระบบ คือ อັคควาท และอนັคควาทเช่นกัน ดังนั้นคือ

1. อັคควาท เป็นความคิดของศาสนาพราหมณ์ซึ่งเชื่อว่า อากมันเป็นสิ่งที่ยั่งยืน และไม่เปลี่ยนแปลง ตัวคนที่แท้จริงนั้นเป็นตัวผู้รู้สูงสุด เป็นพื้นฐานแห่งความรู้ทั้งปวง เป็นสิ่งที่อยู่เหนือสามัญวิสัย 3 อย่าง คือ บุรุษ ความรู้ และสิ่งที่ถูกรู้ ตัวคนในสถานะสูงสุดนี้เป็นตัวคนที่แท้จริง เป็นปฐมเหตุแห่งความมี ความเป็นของสรรพสิ่ง และเป็นพื้นฐานของความรู้ทั้งปวง ตัวคนในภาวะอย่างนี้ไม่อาจใช้คำพูดอธิบายหรือพรรณนาถึงลักษณะที่แท้จริงของมันได้ เพราะคำพูดใช้พรรณนาได้เฉพาะสิ่งซึ่งเป็นโลกียะเท่านั้น ส่วนสิ่งที่เป็นโลกุตระเป็นสิ่งที่อยู่เหนือคำพูด ตัวคนในชั้นโลกุตระนี้จะรู้ได้ก็ด้วยการประจักษ์โดยตรงด้วยอชดัชตึกญาณ (intuition)

ความจริงสูงสุดที่เรียกว่าอากมันนี้ ถ้ามองจากทรรศนะของวัตถุนิสัย หรือในฐานะเป็นสิ่งถูกรู้ ก็มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พรหมัน เดิมทีเคียวคำว่า พรหมัน หมายถึง การบูชาอัญญ ต่อมาความหมายเปลี่ยนเป็นหมายถึงผู้สวดสรร เสริฐพระผู้เป็นเจ้าแล้วในที่สุดคำนี้ใช้ในความหมายว่าความจริงสูงสุดซึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นโลกและสรรพสิ่ง

ในโลก เพราะฉะนั้นคำว่า พรหมัน เวลานี้จึงหมายถึงสิ่งซึ่งเป็นมูลการของสรรพสิ่ง
ทุกสิ่งเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับสูญไปในสิ่งที่เรียกว่าพรหมันนี้ สสารทั้งปวงเป็นร่าง
กายของพรหมัน และอาตมันย่อยทั้งหมดก็อยู่ในฐานะเป็นร่างกายของพรหมันเช่นกัน ส่วน
พรหมันเป็นวิญญานซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งอุคตรภาพ (transcendent) และอิมตรภาพ
(immanent) คือทั้งอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง และเป็นส่ววิเศษอยู่ภายในของสิ่งทั้งปวง ตาม
ธรรมชาติของอุปนิษิต พิธีกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลพึงกระทำให้สอดคล้องกับคำสอนแห่ง
คัมภีร์พระเวทก็ดี การศึกษาคัมภีร์พระเวทก็ดี การบำเพ็ญตบะโดยวิธีต่าง ๆ ก็คือ มีจุด
หมายปลายทางอยู่ที่การบรรลุโมกษะ คือการรู้จักพรหมัน และเข้าถึงความเป็นเอกภาพ
กับพรหมันทั้งสิ้น

2. อนัตตวาท เป็นความคิดของพุทธศาสนาที่เสนอทฤษฎะใหม่เกี่ยวกับ
อนัตตา คือ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ไม่มีอะไรที่เที่ยงแท้ ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นร่างกาย
หรืออัตตา ต้องแตกสลายด้วยกันหมดทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงวิเคราะห์ส่วนประกอบของ
มนุษย์ ก็ทรงพบว่าประกอบไปด้วยชั้น 5 ซึ่งเสื่อมสลายไปได้ตามกาลเวลา เมื่อส่วน
ต่าง ๆ สลายไปแล้ว ก็ไม่มีอัตตาอยู่เบื้องหลังส่วนประกอบนั้น ๆ เลย แสดงถึงความ
ว่างเปล่า หมายความว่าในชั้นปรนิตแล้วไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล มีแต่กระบวนการซึ่งเกิด
ขึ้นตามอำนาจของเหตุปัจจัย เป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา¹

นาคคารชุนเห็นว่า มีความขัดแย้งกันระหว่างอัตตวาทและอนัตตวาท ซึ่งนาคคาร-
ชุนไม่เห็นด้วยกับทั้ง 2 ทฤษฎะ จึงเสนอแนวความคิดใหม่คือ แนวความคิดเกี่ยวกับ
ศูนยวาท โดยการใช้ภาษาวิธี คือ วิเคราะห์ปรัชญาทุกระบบจนแล้ว จะพบว่าในแต่ละ
ระบบมีความขัดแย้งกันอยู่ในตัวเอง และสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่นั้นมิได้มีอยู่โดยตัวตนเอง
แต่อยู่ได้โดยการอิงอาศัยสิ่งอื่นในการมีอยู่ ทุกสิ่งต่าง ๆ ก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

¹โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 4 ว่าด้วยพัฒนาการของศูนยคา

นาการจนจึงปฏิเสธทุกทฤษฎี และสรุปว่า ทุกอย่างเป็นสูญ ทั้งนี้เพราะนาการจนมีความเห็นว่า การที่จะกล่าวว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีอยู่ได้นั้น สิ่งนั้นจะต้องมีอยู่โดยตัวตนเอง เป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น ฉะนั้น เมื่อนาการจนวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ คุแล้ว จึงพบว่าไม่มีอะไรที่มีอยู่โดยตัวตนเองอย่างอิสระ ต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกัน นาการจนจึงสรุปว่าทุกอย่างเป็นสูญ

ทั้งคานท์และนาการจนแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ระดับ คือ ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ และความรู้ที่เหนือประสบการณ์ ความรู้ที่เราได้จากประสบการณ์นั้นเป็นความจริงในระดับสมมติ ไม่ใช่ความจริงแท้ ทั้งนี้เพราะโครงสร้างทางสมองของมนุษย์เรานึกเป็นความเป็นจริง เราจะเข้าถึงความเป็นจริงได้โดยวิธีการเกี่ยวกับใช้อัจฉลคติญาณ ทั้งนี้เพราะความเป็นจริงสูงสุดเป็นสิ่งที่อยู่เหนือโครงสร้างทางสมอง เป็นสิ่งที่อยู่เหนือภาษามนุษย์ที่จะอธิบายได้

5.2 ปรัชญาของเฮเกิลและปรัชญามายมิก

ดังที่โลกกล่าวมาแล้วว่า นักปรัชญาต่อจากคานท์ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของคานท์เกี่ยวกับโครงสร้างทางสมอง เฮเกิลก็เป็นคนหนึ่ง ในจำนวนนั้น ตามความคิดของเฮเกิลแล้ว คนธรรมดาทั่ว ๆ ไปมีความรู้เหมือนกันหมด เพราะทุกคนมีโครงสร้างทางสมองเหมือนกันหมด มีเฉพาะบางคนเท่านั้นที่เป็นอัจฉริยะ จึงจะมีความสามารถพิเศษ คือมีอัจฉลคติญาณที่อยู่เหนือประสบการณ์ (Transcendental Intuition) ทำให้สามารถเห็นแจ้งในความเป็นจริงได้โดยตรงอย่างต่อเนื่องกันเป็นระบบ ความเป็นจริงในระบบปรัชญาของเฮเกิลมีแกจิต (spirit) เพียงอย่างเดียว สสารที่เราเห็นเป็นแต่เพียงการแสดงออกของจิต จิตมีวิวัฒนาการ 3 ขั้นด้วยกัน คือ

1. ข้อเสนอ (thesis) เป็นระยะที่จิตยังเป็นจิตบริสุทธิ์ (pure spirit)
2. ข้อแย้ง (anti-thesis) เป็นระยะที่จิตเริ่มมีวิวัฒนาการกลายเป็นสสาร คือ เป็นหมอกเพลิง คาวฤกษ์ คาวนพเคราะห์ ซึ่งค่อย ๆ เย็นตัวลง จึงมีพืชและสัตว์เกิดขึ้น มนุษย์ก็จะค่อย ๆ วิวัฒนาการจนมีปัญญาสามารถเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ ได้

3. การสังเคราะห์ (synthesis) เป็นระยะที่เป็นสสาร หรือมนุษย์เริ่มเข้าใจปรัชญาของเฮเกิล ก็จะระลึกได้ว่าความจริงแล้วคนเป็นสิ่งเกี่ยวกับจิตบริสุทธิ เมื่อถึงขั้นนี้แล้ว สสารก็จะหายไป เหลือแต่เพียงจิตบริสุทธิ และจิตบริสุทธินี้ก็จะเริ่มตนกลายเป็นข้อเสนอใหม่ เป็นเช่นนี้ไม่รู้อย

การที่เฮเกิลมีความคิดเช่นนี้ เพราะเขาได้รับอิทธิพลมาจากความคิดของคานท์ที่ว่า เหตุผลและมีสสารไม่สามารถเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุดได้ เพราะทั้งเหตุผลและมีสสารเป็นเพียงผลงานที่เกิดจากกลไกทางสมอง ฉะนั้น ความรู้ต่าง ๆ ที่เราได้ รับจึงเป็นความรู้ในระดับประสบการณ์ ดังนั้นเราจึงเชื่อต่อวิชาการต่าง ๆ ไม่ได้ แต่เฮเกิลยังเชื่อต่อไปอีกว่ามนุษย์มีสมรรถภาพพิเศษที่เรียกว่า อัจฉริยญาณที่อยู่เหนือประสบการณ์อยู่ในสมอง เมื่อเรามีสมองของเราให้มีสมรรถภาพสูงกว่าคนทั่ว ๆ ไป แล้ว เราก็จะเข้าถึงความเป็นจริงได้ และผู้ที่เข้าถึงความเป็นจริงแล้วก็คือ ตัวเฮเกิลนั่นเอง

ทั้งเฮเกิลและนาคาร์ซุนต่างก็ใช้วิถีวิธีเหมือนกัน แต่มีวิธีการที่ต่างกันออกไป คือ วิถีวิธีของเฮเกิลเป็นการรวมเอาความคิดที่ตรงกันข้ามไว้ด้วยกัน กลายเป็นความคิดใหม่ขึ้น เป็นการรวม ข้อเสนอ กับ ข้อแย้ง เข้าไว้ด้วยกัน เฮเกิลเชื่อว่าสิ่งที่เป็นจริงและสิ่งที่เป็นเท็จ ไม่ต่างกัน เป็นแต่เพียงการให้คุณค่าแก่สิ่งต่าง ๆ ของเรา เท่านั้นเอง สิ่งที่เป็นจริงคือสิ่งที่เรายอมรับ สิ่งที่เป็นเท็จคือสิ่งที่เราปฏิเสธ เฮเกิลจึงคิดว่า ข้อเสนอและข้อแย้ง ต่างก็ต้องมีบางส่วนที่เป็นจริง และบางส่วนที่เป็นเท็จ ฉะนั้น ถ้าเอา ข้อเสนอและข้อแย้ง มารวมกันแล้ว ก็จะทำให้กลายเป็นสิ่งที่เต็มไปด้วยความจริง วิถีวิธีของเฮเกิลเป็นการเคลื่อนที่จากความคิดที่ต่ำกว่าและมีสสารคละ น้อยกว่า ไปยังความคิดที่สูงกว่าและมีสสารคละมากกว่า จนในที่สุดก็ไปถึงความเป็นจริงสูงสุดได้ โดยการใช้อัจฉริยญาณที่อยู่เหนือประสบการณ์ แต่สำหรับนาคาร์ซุนแล้ว วิถีวิธีเป็นการเคลื่อนที่จากเหตุผล ไปสู่อัจฉริยญาณ คือ นาคาร์ซุนใช้วิถีวิธีเป็น เครื่องมือในการวิเคราะห์แบบวิจารณ์ เพื่อที่จะปลดเปลื้องจิตใจให้พ้นจากทุกทฤษฎีไปสู่อัจฉริยญาณบริสุทธิ

เฮเกลเชื่อว่าความเป็นจริงสูงสุดเป็นสิ่งเดียวกับเหตุผล ฉะนั้น ถ้าเราพัฒนาสติปัญญาของเราให้สูงเรื่อย ๆ ขึ้นไปแล้ว ปัญญาจะอยู่ในระดับที่เรียกว่า อัชฌัตติกญาณที่อยู่เหนือประสบการณ์ แล้วจะเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุดได้ แต่สำหรับนาคารจนแล้ว เหตุผลเป็นวิชาที่ปกปิดความเป็นจริงเอาไว้ ฉะนั้น ความเป็นจริงสูงสุดจึงเป็นคนละสิ่งกับเหตุผล ความเป็นจริงเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ เป็นอิสระจากความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น เราจะรู้ถึงความเป็นจริงสูงสุดได้เพียงทางเดียวคือ ใช้อัชฌัตติกญาณ

ถึงกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าปรัชญาของคานท์ เฮเกล และนาคารจน มีบางลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันออกไป แต่ที่เหมือนกันแน่นอนก็คือ โครงสร้างทางสมองของมนุษย์ไม่สามารถจะเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุด (Ultimate Reality) ได้ จะต้องอาศัยสมรรถภาพพิเศษ คือ เหตุผลในเชิงปฏิบัติของคานท์ อัชฌัตติกญาณที่อยู่เหนือประสบการณ์ของเฮเกล และอัชฌัตติกญาณของนาคารจน จึงจะเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุดได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย